

ԱՇՈՒՂ ԳՐԻԳՈՐ ՏԱԼԵԱՆ (ՇԵՐԱՄ)

(ՆՐԱ ԱՇՈՒՂԱԿԱՆ ԳՈՐԾՈՒՆԵՐԻԹԵԱՆ 50-ԱՄԵԱԿԻ ԱՌԻԹՈՂ)

Աշուղը — կեանքը եւ աշուղական գործունէութիւնը — Տպագրւած եւ անտիպ երկերի ամբողջական պատկերը — Երգերի վերլուծումը — Աշուղի դիմակարը, նւագը եւ ձայնը — Մամուլի կարծիքը:

1. ԱՇՈՒՂԸ

Աշուղ Սայեաթ—Նովա, աշուղ—Շիրին և աշուղ—Ջիւանի: Ահա Կովկասահայ լաւագոյն այն աշուղները, որոնք աշուղական արւեստի բնագաւառում նշանակալից նւաճումներ են արել, ստեղծել են աշուղական նոր ուղղութիւն, նոր խօսք ասել և շնորհիւ իրենց պատմական այդ դերի՝ այսօր նրանք աշուղական զբաղանդութեան պատմութեան մէջ զբաւում են կենտրոնական տեղ:

Այդ աշուղներից յետոյ պիտի յիշատակել անպայման մի աշուղի անունը եւս:

Դա աշուղ Շերամն է, Կովկասահայ աշուղների վերջին ներկայացուցիչը, որի աշուղական գործունէութեան 50-ամեակը լրացաւ այս տարի:

50 տարի: Դա հասարակական—կուլտուրական գործունէութեան մի մեծ շրջան է, ամբողջ կէս դար, որի ընթացքում Շերամը ծառայել է աշուղական արւեստին:

Սակայն ի՞նչ դեր է կատարել նա աշուղական արւեստի ասպարիզում, ի՞նչ պիտի նւաճումներ է արել և առհասարակ ի՞նչ հասարակական և կուլտուրական գործունէութիւն է ունեցել:

Շերամի աշուղական գործունէութիւնը կարելի է արժանազան մի քանի հիմնական գծերով, որոնք ընդ որում են նրա աշուղական արւեստի բնագաւառում կատարած նւաճումները:

Ամենից առաջ նա երաժշտ—աշուղ է: Նա ինքն է յօրինել աշուղական եղանակ—

ներ իր հիւսած ոտանաւորների համար և տարածել ժողովրդի մէջ:

Սակայն ի՞նչու՞ն է կայանում այդ երաժշտութեան, եղանակների արժէքը:

Շերամից առաջ և նրա ժամանակ մեր աշուղներից շատերը հնչեցրել են աշուղական հին եղանակներ — Գօլմա, մոյխամ, մազ, դիւանի, դեստօի և այլն: Շերամը մէկն է այն աշուղներից, որ այդ հին եղանակներին, հակադրում է արեւելեան—հայկական ոճով աշուղական թարմ, ինքնուրոյն եղանակներ, նոր երաժշտութիւն:

Այդ երաժշտութիւնը լինելով արեւելեան, ունի իր առանձնայատուկ գծերը և բնորոշում է նրա ինքնուրոյնութիւնը:

Դրանցից շատերն այնքան հարազատ են արեւելեան երաժշտութեան ոճին (մեծ մասամբ հիւսած են պարսկական թաւ, նիֆների երանգներով), որ նիւթ են ծառայել մեր երաժշտագէտների համար: Նոյն իսկ Պետերբուրգի (այժմ Լենինգրադ) Պետական կոնսերւատօրիայի կօմպոզիտոր Պրօֆ. Գր. Կոշնարեանը 1927 թիւ թիֆլիսում, ֆոնօգրաֆով վերցրել է աշուղի երգերի 15 եղանակները, իբրեւ հայկական—արեւելեան երաժշտութեան հարազատ նմոյշներ, որպէս զի ուսումնասիրէ աշուղական երաժշտութեան ոճը:

Աշուղի երկրորդ բնորոշ առանձնայատկութիւնը կայանում է նրանում, որ նա իսկապէս բանաստեղծ—աշուղ է: Դեռ 17 տարեկան հասակից նա ժողովրդական լեզուով ու ոճով հիւսել է լիբրեյական անպաճոյճ երգեր, որոնք իր ժամանակին

գրաւել են նոյնիսկ երաժշտագէտ Կոմիտասի ուշադրութիւնը, և որ զլիաւորն է, հետագայում նիւթ են ծառայել մեր երաժշտագէտներին համար. Աւ. Սպինդիարեան, Ան. Տէր-Ղեւոնդեան, Կարո Չաքարեան, Դանիէլ Ղազարեան, վարդգէս Տալեան ձայնագրել են այդ երգերից շատերը:

Վերջապէս նշենք աշուղի հասարակական դերը:

Ինչումն է կայանում այդ դերը: Այն, որ նա 50 տարի շարունակ նւիրած իր արւեստին, շրջել է Ալէքսանդրապօլը, Թիֆլիս, Երեւան, Ստեփանաւան, Ղարս, Աստրախան, Բագու և այլ քաղաքներ ու կազմակերպել է մի շարք աշուղական համերգներ: Այն, որ 50 տարի հնչեցրել է ժողովրդի մէջ աշուղական թաղը և նպաստել աշուղական երաժշտութեան զարգացմանը: Այն, որ 50 տարի ժողովրդի մէջ վառ է պահել աշուղական երգը:

Դա ինքնին մի մեծ ծառայութիւն է: Եւ հէնց այդտեղ էլ կայանում է աշուղի հասարակական դերը:

Սակայն ցաւալի է, որ այս արժեքաւոր աշուղի մասին մինչեւ օրս ցնխականօրանաւորական առանձին ուսումնասիրութիւն լոյս չի տեսել և ոչ էլ նրա անունն է յիշուում հայ գրականութեան պատմութեան մէջ: Լուել են նրա մասին աշուղական գրականութեամբ զբաղող հայ բանասէրները: Բայց չի լուել ռուսական մասուլը «Ջարեպա Վոտոպկա», «Պրոպետարսկի Մոլդկանտ», «Կրասնոնաչ Նիսա» արժանագրել են աշուղի կատարած դերը, ընդգծել են նրա նշանակութիւնը:

Այսօր, սակայն, ժամանակն է, որ հայ մասուլը եւս գծազրի վաստակաւոր աշուղի կենսերի, աշուղական գործունէութեան ամբողջական պատկերը և յանձնել բանասիրական պատմութեանը: Դա անհրաժեշտ է մանաւանդ այսօր, երբ նա կանգնած է իր աշուղական գործունէութեան 50-ամեակի շնորհիւ:

Զ. ԱՇՈՒՂԻ ԿԵԱՆՔԸ

ԵՒ ԳՈՐԾՈՒՆԵՌՈՒԹԻՒՆԸ

Շերամի աշուղական և հասարակական գործունէութեան կենտրոնը եղել է զլխաւորապէս Ալէքսանդրապօլը (այժմ Լենինական), ուր ծնւել է նա 1857 թ.ին: Այդ միջավայրում էլ նա ստանում էր ուսումը և աշուղական կրթութիւնը:

Սակայն ինչպիսի հանգամանքներումն է նա կազմակերպւում և ձեւակերպւում որպէս աշուղ. ո՞վքեր նրա աշուղական զարգացման գործում դնում են իրենց դրոշմը:

Ինորոշ է այն, որ նրա պապը՝ Քեամիլ աշուղն եղել է իր՝ ժամանակաշրջանի յայտնի աշուղը, իսկ հայրը՝ Կարապետ Տալեան 70-ական թւականներին Ալէքսանդրապօլում բանում է մի մեծ և առաջնակարգ սրճատուն (դաւէխանէ), ուր հրաւիրում է նազեկու իր ժամանակին յայտնի աշուղներին և երգիչներին: Այդ սրճատունն են գալիս, իրենց խմբերով նազեկու աշուղներ, Հաւսեմ, Ջէհրին, Խրթըզը և դեռ եւս նորեկ ու սկսեալ Ջիւաննի և Ջամալին, որոնք իրենց նազածութեամբ, երգերով աշուղական արւեստի և երաժշտութեան ջերմ մթնոլորտ են ստեղծում սրճարանում: Այդտեղ էլ յաճախ տեղի են ունենում աշուղական մրցումներ (մուհամմէ), աշուղների վէճեր, թէճնիս, վարսաղի և այլն:

Ահա այդ միջավայրում է անցնում աշուղ Շերամի պատանեկան շրջանը: Այդ շրջանում նա ստանում է երաժշտական բազմերանգ տպաւորութիւններ և միաժամանակ սաղմնաւորում է նրա մէջ աշուղութեան սէրը:

Սակայն մի հանգամանք յանկարծ շրջում է Շերամի կենսերի անիւր, տասը տարեկան հասակում մեռնում է նրա հայրը և փակւում սրճարանը: Այդ օրւանից էլ դառն ու դարդոտ շրջան է սկսում աշուղի համար. ինչպէս ինքն է յիշատակում մի երգի մէջ.

«Հայրս մեռաւ, անկիրթ, անբախտ մեծացայ,
Հատ ջանացի, զարնեալ մեծ մարդ զարմայ»:

Աղքատութիւնը, տնտեսական ծանր
պայմաններն ստիպում են Շերամին մի
հիւսնի մօտ աշակերտ մտնել՝ արհեստ սու-
վորելու համար: Սակայն աշուղութեան և
երաժշտութեան սէրը նրան հանգիստ չի
տալիս և նա իր արհեստը ծառայեցնում

բուն, ֆիհրատը և նւագում ու երգեր յօ-
րինում: Նրանց շրջանում Շերամն աւելի
է զարգացնում իր երաժշտական ընդու-
նակութիւնը և, որ գլխաւորն է, աւելի է
խորանում աշուղական արուեստի մէջ:

Այնուհետեւ, 1879 թ.ին, 22 տարեկան
հասակում, թողնում է հիւսնութիւնը և
վերջնականապէս նւիրում աշուղութեան:

Զակո (Յակոբ Մամուկեան), ծագում է քեմալի վրայ և դէժ անող դարօ Եղիկարեան,
սէջտեղիմը՝ աշուղ Տալիան — Նկարում 1895 թ.ին Ալեքսանդրապօլում

է արուեստի. իր սեփական ձեռքով շինում
է մի թաւ և ինքնաշխատութեամբ նւագել
սովորում: Թանախ ողջ գիշերներ է լու-
սացնում նւագածութեամբ և շնորհիւ իր
ընդունակութեան՝ կարճ ժամանակաշրջա-
նում մեծ առաջադիմութիւն է ցոյց տա-
լիս ու, դեռ 20-22 տարեկան հասակում,
լաւ նւագողի համբաւ է վայելում:

Մի հանգամանք աւելի է նպաստում
նրա առաջադիմութեանը: Երեկոները նրա
խանութն են համախմբում: Ժամանակի
աշուղները՝ Պայծառիկ, կոյր աշուղ Համ-

Նոյն թ.ին էլ նա կազմում է մի երաժըշ-
տախումբ, որի մէջ հրաւիրում է Ղարա-
բաղցի յայտնի պարսիկ երգիչ Զուշու-
տին, որի ազդեցութեան տակ յօրինում
է պարսկական թանհիֆներ: Երանգներով
մի շարք աշուղական եղանակներ իր հիւ-
սած երգերի համար: Դրանից յետոյ նա
իր խմբով հրապարակ է գալիս նւագելու:
Այդ օրից էլ սկսում է նրա աշուղական
գործունէութիւնը:

Շուտով նրա անունը տարածւում է Ա-
լեքսանդրապօլում և հասարակական լայն

ըջջաններում յայտնի է դառնում աշոց Գորգոր անունով:

Սակայն Շերամի իսկական գործունէութեան շրջանը և հոգսն սկսում է երբ վերականգնում է իր խումբը, որի մէջ հրաւիրում է յայտնի չօնգուռ նւագող Յակօին (Յակօր Մանուկեանին) և զէֆ ամող կարօ Եղիկարեանին: Այնուհետեւ նրան հրաւիրում են նւագելու ակումբներում, կուլտուրական նպատակով կազմակերպւած հանդէսներում, երեկոյթներում: Նոյն իսկ հրաւեր է ստանում Ղարսից, Երեւանից, Էջմիածնից և այլ քաղաքներից:

Այդ շրջանում, սակայն, նրա աշուղական գործունէութեան կենտրոնը հանդիսանում է զխաւերապէս Ալէքսանդրապօլի «Գաղաքային ակումբը», ուր կազմակերպւում են ասիական երեկոյթներ: Այն կուլտուրական այդ ակումբում աշուղն իր խմբով 30 տարի շարունակ հնչեցնում է աշուղական թափն ու երգը:

Բնորոշ է և այն, որ այդ միջավայրում նա կուլտուրապէս առաջադիմում է և զարգանում: Նրա գեղարուեստական և կուլտուրական ձեւակերպման գործում դնում են իրենց դրոշմը Ալէքսանդրապօլի կուլտուրական ուժերը: Նա մօտիկ կապեր է պահպանում ուսուցիչ — ուսուցչուհիների հետ: Նոյնպէս ամենասերտ կապով կապւում է բանաստեղծներ Ա. Խաչակեանի և Յովհաննէս Յովհաննիսեանի հետ: Ակումբներում երգում է նրանց ժողովրդական մօտիւով հիւսած երգերը՝ «Գարդա լացէք սարի ամբուլ» (Խաչակեանի), «Արազն էկաւ», «Ախ, տէք ինձ քաղցր մի քուն» (Յով. Յովհաննիսեանի) և մասնայակա նացնում: Այդ երգերի ազդեցութեան տակ էլ յօրինում է ժողովրդական մօտիւով քնարական անպաճոյճ երգեր, որոնց հետ ծանօթանալով բանաստեղծ Յով. Յովհաննիսեանը, խրախուսում է աշուղին: Նոյնպէս յայտնի երաժշտազուկ Կոմիտասն էլ միանում ծանօթանալով այդ երգերի և եղանակների հետ, գտնում է նրանց մէջ գեղարուեստական — երաժշտական արժէք և անձամբ խրախուսում է աշուղին զրել

ժողովրդական մօտիւով: Շերամն այդ խրախուսանքներից ոգեւորւած՝ յօրինում է ժողովրդական ոճով մի շարք երգեր — «Աչքդ խումար», «Հազար էրնէկա», «Զաւում աղջիկ», «Բաղը մոայ», «Ճանապարհս ընկաւ թիֆլիս», «Սիրուններ, միք նեղանայ» և մի շարք ուրիշ երգեր, որոնցից շատերը ձայնագրւած են մեր երաժշտազետների կողմից:

Այդ երգերը շուտով տարածւում են զաւարից զաւար, հնչում ժողովրդի շրթների վրայ ու աւելի ժողովրդականացընում աշուղի անունը: Եւ նա զանազան քաղաքներից հրաւեր է ստանում կուլտուրական նպատակով կազմակերպւած երեկոյթներին նւագելու համար: Այսպէս՝ 1913 թին, Աստարխանում, տառերի զիւտի տոթիկ կազմակերպում են մի մեծ հանդէս, ուր հրաւիրում են նաեւ Շերամին նւագելու համար: Այս 1914 թին Բագւայ «Հայոց կուլտուրական միութիւնը», հասարակական ժողովարան, կազմակերպում է մի մեծ ազգագրական երեկոյթ, որին մասնակցում են հայ, ռուս, թուրք, վրացի երաժիշտները, զերասան—զերասուանէիներ, երգիչներ և այլ կուլտուրական ուժեր: Ընկերութեան նախագահ բանաստեղծ Յովհաննէս Յովհաննիսեանը հրաւիրում է Բագու նաեւ Շերամին՝ երեկոյթին նւագելու:

1915 թին նա ջղային հիւանդութիւն է ստանում և բժիշկների խորհրդով տեղափոխւում է Թիֆլիս, ուր, խորհրդայնացումից յետոյ, բացւում է նրա համար մի նոր շրջան:

1922 թի Ապրիլի 2-ին, Թիֆլիսում, հայերէն երգ ու նւագ սիրողների մի խումբ Շերամի գործունէութեան 25-ամեակի առթիւ կազմակերպում է մի տօնական երեկոյթ: Չորս տարի անց, 1926 թի Մայիսի 8-ին, Լենինականի (Ալէքսանդրապօլ) Լուսրամին դահլիճում տօնւում է նրա գրական—երաժշտական գործունէութեան 40-ամեակը: Համերգ—երեկոյին մասնակցում են Լենինականի երաժշտական ստուդիայի երգեցիկ խումբը, լարային նւագախումբը,

յայտնի երգիչ Տիգրան Նալբանդեանը, աշուղ Խակօն՝ իր խմբով և այլ արևեստագետ ուսմբր:

Մի տարի անց, 1927 թ.ին, Աղբրէջանի Լուսժողովուրդը Հոկտեմբերեան Յեղափոխութեան 10-ամեայ յորելինական տօնի առիթով Բազում կազմակերպում է Աղբրէջանի և հարեան հանրապետութիւնների առաջին աշուղական համագումարը: Այդ առթիւ դիմում է Հայաստանի Լուսժողովուրդի և խնդրում է համագումարին ուղարկել յայտնի աշուղներից մէկին:

Հայաստանի Լուսժողովուրդը Շերամին է ուղարկում Բազում համագումարին և այդ առթիւ տալիս է նրան հետեւեալ վկայականը.

Հ. Ս. Խ. Հ.

ԼՍԻՍՏՈՂՎՈՐԻ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՅՈՒՄ

ՎՐԱՑՏԱՆՈՒՄ

12 Նոյեմ. 1927

№ 488

Վ Կ Ա Յ Ա Վ Ա Ն

Տրւում է սոյն ժողովրդական երգիչ աշուղ Գր. Տալեանին, հայ աշուղների վերջին ներկայացուցչին առ այն, որ գործուղւում է Խորհր. Հայաստանի Լուսժողովուրդի կողմից Աղբրէջանի աշուղների առաջին համագումարին, համաձայն Խոր. Աղբրէջանի Լուսժողովուրդի հրաւերին:

Հ. Ս. Խ. Հ.

ԼՍԻՍՏՈՂԿԱՄԱՐԻ ՅՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՅՈՒՄ

ՎՐԱՍՏԱՄՈՒՄ

ՍՈՒՐԻԱԹԵԱՆ

1929 թ.ի Ապրիլի 3-ին Թիֆլիսի Պետական ակադեմիկ օպերային թատրոնում տեղի է ունենում Անդրկովկասեան ժողովրդական երգերի երեկոն, որին մասնակցում են հայ, Թուրք և վրացի արուեստագէտները — Աղբրէջանի աշուղ Սաղաթ, յայտնի քէմանչիստ Լեւոն Կարախանը, երգիչ Մանթիթը, ժողովրդական երգերի

կատարող Վահան Տէր-Առաքելեանը: Այդ երեկոյի համար յատկապէս հրապարակ են նաեւ Գորիսայից և Կարէթիայից ժողովրդական երգեցիկ խմբեր: Ահա այդ երեկոյ հանդէս է գալիս և աշուղ Շերամը և Թաոն նւագածութեամբ երգում իր սեփական ստեղծագործութիւններից մի քանի կտոր, որոնց ջիւղը ընդունելութիւն են գտնում հասարակութեան կողմից:

Այժմ Շերամը 73 տարեկան է: Ապրում է Թիֆլիսում (Պուշկինեան փողոցի թիւ 18 տանը) և անդամ է Ռապիդին Գեղարեւոսի Աշխատաւորների Միութեան:

3. ԱՆՈՒՂ ՏԱԼԵԱՆԻ ՏՊԱԳՐԱՄ ԵՒ ԱՆՏԻՊ ԵՐԳԵՐԻ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՊԱՏԿԵՐԸ

Շերամի իր աշուղական 50-ամեայ գործունէութեան ընթացքում յորինել է 300ից աւելի երգեր, որոնց իրենց բովանդակութեամբ շօշափում են հասարակական-սոցիալական տարբեր խնդիրներ և որ կարեւորն է կօնկրէտ գաղափար են տալիս աշուղի հայեացքների և մտորումների մասին: Այդ երգերն ամփոփւած են վեց առանձին տետրների մէջ, որոնց այժմ զտւում են մեզ մօտ: Դրանցից մէկը ձեռագիր է, իսկ հինգը տպագրւած են առանձին զրգերով, որոնց պատկերը ժամանակագրական կարգով հետեւեալն է.

1. «Գնար» — 74 էջից բաղկացած մի բրօշուր է դա: Տպագրւած է Ալէքսանդրապօլում 1900 թ.ին, որի կանաչ կողքի ճակատին գրւած է Երգիչ Գրիգոր Տալեան: Պարունակում է երգ, որոնց մեծ մասը սիրային են. կան նաեւ հանելուկներ, դարեպական, հարսանեկան և պատմական երգեր.

2. «Գանգատի շաներ» — Այս անւան առիկ տպագրւած են նրա յեղափոխական երգերը 1905-6 թ.ին՝ «Պետերբուրգ» կեղծ հրատարակութեամբ:

3. «Մեր և կիսի» — Դա 112 էջից բաղկացած մի զրգույկ է: Տպագրւել է 1907 թ.ին Ալէքսանդրապօլում Գրիգոր Տալեանց ստորագրութեամբ, Յակոբ Ղասապեանցի

տպարանում, Երզնքը, Թուփ 96, իրենց բովանդակութեամբ սիրային են, ազգային, խրատական, կան նաեւ ձօներգներ, պարերգներ, ընդդիմաբանութիւն, ողբեր, յեղափոխական—ռազմական և բանտորական ոտանաւորներ: Գրքի շապկի վրայ տպագրւած է.

«Գնա բլբուլ, Թորբ ցնա,
Այս արինոտ աշխարհէն.
Թորբ բլբուլ, էլ մի՛ կենայ,
Բաժանեցին քեզ վարդէն»:

4. «Անշուր պարտեզ». — Լոյս է տեսել 1913 թին Ալեքսանդրապոլում «Շիրակ» տպարանում: Բաղկացած է 94 էջից և պարունակում է 87 երգ, որոնց մեծ մասը ժողովրդական ոճով հիւսուած քնարական երգեր են: Շապկի վրայ տպագրւած է.

«Վարդ ցանեցի
Դարտ քաղեցի.
Եսր փնտռեցի,
Եսրա գտայ»:

5. «Անգուստ արշաւ». — 32 էջից բաղկացած մի գրքոյկ է. պարունակում է 26 երգ. զրանց համաշխարհային զարնուրելի պատերազմի և Վիլհէլմ կայսրի դէմ ուղւած բողոքի շեշտեր են. կան նաեւ ռազմի կոչեր: Գրքոյկը տպագրւած է 1915 թին Ալեքսանդրապոլում «Շիրակ» տպարանում. շապկի վրայ գրւած է այս բառակը.

«Այս սոսկայի երկունքը
Պէտք է ծնի մեզ նոր կեանք.
Տենչալի վառ ապագան
Պահանջում է մեզ փրկանք»:

6. «Երցկեր». — 66 անտիպ երգեր են զրանց, որոնց ամփոփւած են լաթակազմ, սրճագոյն կողջով և քառակուսի գծերով մի հաստ զաւթարի մէջ, որ գրւած է 1900—1918 թ. Լենինականում և թիֆլիսում: Դաւթարի սկզբում գրւած է աշուղի կարճ կենսագրութիւնը և երգերի վերլուծութիւնը «Ժողովրդական երգիչ—աշուղ Գրիգոր Տախան (Շերամ)» վերնագրով, իսկ առաջւորանի փոխարէն գրւած են աշուղի չորս

երգերը. — «Մոտայիս», «Էս էլ իմ քոտը», «Մեհեկ հմ ուղոս» և «Աշուղին»: Այնուհետեւ զալիս են յիշային երգերը, Թուփ 62. Խրաքանչիւր երգի տակ նշանակւած է, թէ ո՞ր թւին է գրւած: Երզնքը գրւած են աշուղի որդու՝ Վազգէն Տալեանի ձեռքով: Այժմ գաւթաբը գտնուում է աշուղի մօտ.

4. ԱՇՈՂԻ ՏԱԼԵԱՆԻ ԵՐԳԵՐԸ

Ինչ է երգել Շերամը 50 տարւայ ընկ թացքում, հասարակական—ոցիալական ինչ խնդիրներ է շօշափել և քննադատել, ինչ աշխարհայեացք է ունեցել, ինչպիսի հիմնական, հրատապ հարցեր է հրապապարակի վրայ դրել և առհասարակ ժամանակաշրջանի ինչ երեւոյթներն է վերաձինել:

Այս կարեւոր հարցերը պարզելու համար վերլուծենք աշուղի երգերին, որոնց իրենց բովանդակութեամբ և հիւսուածքով բաժանուում են 4 սերիայի. ա) Լիբիքական, բ) Խրատական—քարոյական, գ) Յեղափոխական և դ) Խառն մօտիւներ:

ա) Լիբիքական երգեր: Աշուղ Շերամի ստեղծագործութիւնները մեծ մասը Լիբիքական—քնարական երգեր են, որոնց մեծ մասը պարզ, անպաճոյճ, բայց աշուղական երանգներով հիւսուած գողտրիկ ոտանաւորներ են:

Այդ երգերի մէջ աշուղը գերազանցօրէն լիբիկ—երգիչ է. իրեւ այդպիսին երգել է նա իր ներքին աշխարհը, իր հոգեկան տրամադրութիւնները, երգել է իր խոհերը, զգացումները, վիշաք, երգել է իր սէրն ու սիրուհին:

Ճիշդ է այդ երգերը հասարակական տեսակէտից առանձին մի արժէք չեն ներկայացնում, բայց հետաքրքրական են աշուղի սիրոյ պատմութեան հետ ծանօթանալու համար: Իր սիրոյ պարունակները, յոյգերը, տանջանքները նա տարբեր գոյներով և երանգներով պատմում է մի շարք լիբիքական երգերով: Առանձնապէս նա գոյն չի խնայում իր ետրին նկարելիս, նրա գեղեցկութիւնը զուատեցիս: Այդ նը-

կարները վրձիններն աշուղն իր գոյները
վերցնում է գլխաւորապէս բնութիւնից,
նրա ետքը «նոր ծլած մի ծառ» է, «ոսկէ
մազերով» և «շարմաղ — լուսնեակ երե-
սով», որը անուշ քնել է ծաղիկների և
վարդերի ծոցում:

Նոր ծլած ծառ ես,
Խոս վարդի խառ ես.
Անուշիկ, սիրուն
Մէկ անմեղ գառ ես:

Ոսկէ մազ ունիս,
Ձեռքդ սազ ունիս.
Աճն մէկ խօսքիդ
Հազար նազ ունիս:

Բուխիւղ է կլոր,
Աշքերդ բիւռ.
Երեսդ շարմաղ,
Լուսնեակ է բուրբ:

Յուռն գոհար ես,
Նոր հասած բար ես.
Սիրուն, վէրքերիս
Մահւում էս, ճար էս:

Լանջդ ենթակ բաց,
Խաղկոցն ես քնած.
Վարդերի ծոցում
Փուռն ես հարբած:

Էրնէկ էն սարին
Բարձր կատարին,
Որ չի պապակում
Ինձ նման եարին»

(անտիպ)

Այս երգից երեւում է, որ աշուղի ետքն
աննման մի գեղեցկուհի է. և նա հմայած
նրա գեղեցկութեամբ, արեւելեան վառ,
գունեղ համամատուցիւններով նկարում է.
առանձին հաճույքով է գծագրում նա իր
եարի դէմքը: Տեսնէ՛ք աչքերի տեղ աստ-
ղիկներ, շրթների տեղ ծաղիկներ, լուսին
նակատ: Ահա այդպիսի աննման մի սի-
րուն է աշուղի ետքը, որի չքնաղ դէմքից
սքանչացած՝ երգում է.

Ո՛վ է տեսել նոճի ծառին նուռ բուսած,
Տնորեն երում չքնաղ լուսնիկ պատրուսած.
Ո՛վ է տեսել աչքերի տեղ աստղիկներ,
Ո՛վ է գծել շրթուների տեղ ծաղիկներ:

Էն լուսնիկը սիրուն եարիս ճակատն է,
Էն չինարին իմ թաւախն հաստակն է...
Էն գոյգ նուռը կաթնաղբիւր են կենսական,
Վառ աստղիկներ լոյս են շողում հոգեկան:

(«Անշուր պարտեզ» էջ 59)

կամ՝

Մազերդ հորիզոն, մարմնդ երկինք,
Կոկորդդ դիւթական սիրաբուռ սրինգ.
Երեսդ երկնային արեւ լուսաւոր,
Կուրծքդ լոյս աշխարհ է, գիրկդ մեղրածոր»
(անտիպ)

Աշուղն այնքան է հմայում ետքի գե-
ղեցկութեամբ, որ նրա նմանը չի գտնում
արար աշխարհում: Չի էլ կարողանում
որոշել, թէ է՞ք սիրունը «արե՞զ» է, «գե-
փիւռ», թէ՞ «ցերեկ»: Տեսնէ՛ք, ինչպիսի
դիւթական ուժ ունի աշուղի «անուշ
եարը».

«Թէ որ աշխարհ արեւ չունիս՝
Խնդրէ ետքիս վեր բարձրանայ.
Թէ որ աշխարհ ցերեկ չունիս՝
Խնդրէ ետքիս կուրծքը բռնայ:

Թէ որ երկիր հովեր չունիս՝
Խնդրէ ետքիս մազեր բռնայ.
Թէ որ երկինք աստղեր չունիս՝
Խնդրէ ետքիս աչքեր բռնայ:

Անշուր ետքս և արեգ է
Եւ թէ գեփիւռ է ինձ համար.
Ես գիրք եմ — նա ցերեկ է,
Կենաց բաց դուռ է ինձ համար»

(անտիպ)

Ահա այսպիսի գունեղ և պատկերաւոր
համամատուցիւններով է նկարում աշուղն
իր ետքին: Եւ այդպիսի գեղեցիկ ետքի
սիրով կրակուած՝ իջնում է պարտէզ,
ծաղիկներ փնջում և գնում նրա տան
դրան շնմբին պառկում, որպէս զի երբ
«Երգելին» դուրս գայ, գոնէ մի անգամ
կուրծքը փարի նրա ոտերին: Սակայն
հասկանա՞ւմ է ետքն աշուղի հոգեկան դը-
րութիւնը, դիմաւորում է նա աշուղին
ժպիտներով և ծաղիկներով: Ահա նա —
պարտէզում, ծառի տակ, կարմիր վար-
դերի ու ծաղիկների մէջ, անուշ հովին

քուն է մտել, նա թողել է աշուղին «սիրոյ դարստով»:

«Դառի տակը, անուշ հովին
Եարս պառկել է մէջ գովին.
Նա քնած է հանդարտ սրտով.
Ինձ թողել է սիրոյ դարստով:

Վարդերը վերմակ է արել,
Քնքուշ մարմինն է փաթաթել.
Կլոր ու ճերմակ թւերը
Ծածկել են սեւ թաւ մազերը:

Արեգակը դուրս է եկել,
Եարիս հակատին է հասել.
Դեռ չի զարթնում անուշ քնէն,
Եարալի եմ սեւ աչերէն»

(«Սէր և կոխ» էջ 17)

Այդ աչերը շղթայում են աշուղի հոգին ու սիրտը և նա չդիմանալով սիրոյ ցաւին, զրկում է սազը և հարի մօտ զընուտ, որպէս զի պատմի իր անկեղծ սէրը: Եւ արա տարբեր մօտիւններով պատկերացնում է նա իր սէրը, հոգեկան ապրումները, իր տանջանքները, իր «եարալու ջիկեարը»:

«Սազը դօշիս եմ զրել,
Սէրդ սրտիս է տրեւել.
Քնքուշ աղջիկ, ալան ծաղիկ, իմ Նանիկ,
Անուշ աղջիկ քո սիրուց
Բռնի աշըղ եմ դառել,
Քնքուշ աղջիկ, ալան ծաղիկ, իմ Նանիկ»

(«Սէր և կոխ» էջ 33)

Նամակ է գրում հարին և պատմում ամենայն պարզութեամբ իր վշտոտ «եարալու» սրտի փոթորկները:

«Սիրում եմ քեզ՝ խաղար չունիս,
Խորովել եմ ջիկեարս.
Դու հէջ սիրտ ու ջիկեար չունիս,
Փունջ-փունջ ծաղկած չինարս:

Կու՛ք ուսիդ աղբիւր կ'երթաս,
Ծաղկոտ դաշտի վրայով.
Աս քեզ հետ տար իմ ոսկեթաս,
Ջուր էլ ինձ բեր քո ձեռքով:

Կամ թէ մէկ ետ դարձի տեսիւմ,
Արծուի եանդուն աչերըդ,
Մուրազիս էլ որ չը հասնիմ,
Հեռուից խլեմ պատկերըդ:

Ամեն գիշեր ուխտ եմ գնում,
Էն պարզ անուշ աղբրին,
Արտեղից միշտ ջուր ես խմում
Սէրս խառնեմ էն ջրին»

(«Անշուր պարտեզ» էջ 76)

կամ՝

Աչքս երեսդ մնաց,
Խելքս գլխիցս զնաց.
Հէջ խիղճ չունի՞ քո սիրտը,
Սիրտս եարալու մնաց»

Սակայն հարն անտարբեր է մնում և աշուղին թողնում սիրոյ տանջանքներին մէջ, իսկ ինքը միշտ հանդերում, լուսնեակի տակ, վարդերի ու ծաղիկների մէջ:

«Լուսնեակի տակ, հանդերի մէջ
Ջէյրանն է քնած.
Հովերի հետ, վարդերի մէջ
Անուշ քրտնած»

Աշուղն զգում է, որ իր հարի պատճառով ուրախ սիրտն արիւննոտած է, հոգին խոցած: Եւ արա սիրոյ երգերին յաջորդում են սիրոյ տրտունջներ: Նա այլ եւս չդիմանալով սիրոյ տանջանքին, զարկում է լարերին և վշտոտ խազերով և դառունթեամբ երգում է «սար դարստերը»:

«Հէ՛յ, ծով եմ շինել շահան աչքերս,
Մարդ չի հասկանում իմ տար դարստերս...
Նախշուն հաւքերը թռան էն սարէն.
Չըտւին խաղար իմ ջան-ջիկեարէն...
Թռան, հեռացան, թողին շարած,
Լուսնեակս խաւար, աստղս մուրած...»

(«Անշուր պարտեզ» էջ 79)

Սիրոյ ցաւից աշուղը ծանր հիւանդանում է. հոգեկան այդ դրութեան մէջ նա դիմում է հարին և խնդրում զոնէ երազով գալ, որպէս զի իր կարօտն առնի:

«Մէկ սիրտ էրա՛, հէ՛յ անջիկեար.
Արի՛, մեր տուն ներս մտի,
Ես հիւանդ եմ, հար քո դարստով,
Էդ քո սիրով ճար գտի:

Վարդ ցանեցի,
Դարդ քաղեցի.
Եար փնտռեցի
Եարա գտայ:

Ազոս Յնաց եար քու ճամբէդ,
Հէշ չէ, արի երազով.
Մէկ էլ տեսնիմ շրջա բոյդ,
Զեղնի մեռնիմ մուրազով:

Տարիներս զոբ-մոբ,
Ա՛խ, շուտ անցան զնացին.
Իմ սաւտալու սրտիս բոլոր,
Քու դարտերդ Յնացին»

(«Անցուր պարտեզ» էջ 43)

Սակայն ետն անտարբեր նստած «քար-կահ» է բանում և ամէն անգամ անուն «աշխլիս» մարդու խելքն է առնում: Աշուղը գծագրում է ետրի աշխատանքի մօմէնտն այնքան պարզութեամբ և մանրամասնութիւններով, որ կարելի է նկարել:

«Մտած անգին մատանի,
Նստել քարկահ կ'բանի.
Ամէն մի վեր աշխլիս
Մարդու խելքը կ'տանի:

Աքերով, այտերով, ունքերով մալում աղշիկ,
Խանձեցիր, խորվեցիր քո սիրով զալում աղշիկ»

(«Անցուր պարտեզ» էջ 17)

Եւ վշտաբեկ աշուղը չդիմանալով սիրոյ հարւածներին, առնում է ցուպը և գնում օտար աշխարհ, որ «եարալու սիրտը» ամոքի: Եւ նա երգում է իր հրաժիշտի երգը.

«Ճամբորդ եմ շանիդ դուրպան,
Կաց բարով շան սիրական.
Սիրտս քեզ մօտ կ'թողնիմ,
Զեղնի Յնաս անգիւման:

Շամամ լանջէդ, շաւաղ լանջէդ,
Մէկ-մէկ համբուր հալալ էրա.
Հալալ էրա — հալալ էրա:

Աղբուր բխաց ժու քարէն,
Մարալն իջաւ սէզ սարէն.
Ուրիշէն ումուս չունիմ,
Մինակ դու ես իմ շարէն»

(«Անցուր պարտեզ» էջ 81)

Մինչեւ 70 տարեկան հասակը չի հասնում աշուղն իր անուշ ետրին: Այնուհետեւ նա անյոյս, անմխիթար՝ թախծոտ շեշտեր և յուսահատ հառաչանքներ է դնում իր երգերի մէջ. զանգատում է «զալում» ետրից և անիծում իր հանդիպումը: Ո՛ր կովկասահայ աշուղը չի երգել իր չօնգուտի կամ թաուի հետ, նրա այնքան ժողովրդականացած «Քանգաւո» երգը.

«Ո՛րտեղից ինձ պատահեցիր,
Հանգիստ քունս խանգարեցիր.
Սիրտս բնշ շանթեր խրեցիր,
Զալում աղշիկ, զուլում աղշիկ,
Ինձ շինեցիր թօշած ծաղիկ:

Սիրտս սրտիդ հետ կապեցիր,
Քանի անգամ ինձ խաբեցիր,
Առանց կրակ տապակեցիր:

Ո՛րտից էկար, դու ինձ գտար,
Որ տանջում էս, հէ՛յ, շարաշար,
Հոգիս արիւր քեզ սիրահար:

Սիրով սիրտը ամէն մէկ բան
Զոհած, կ'երթա մինչ գերեզման,
Նորան չկայ դատ, դատաստան:

Զալում աղշիկ ո՛վ քեզ ծնեց,
Վառ սէրդ իմ հոգիս հանեց,
Առանց զաշուն ինձ սպանեց»

(անտիպ)

(Շարունակելի)

ԱՐԱՐ ԵՐԵՄԵԱՆ